

Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde Bulunan El Yazması Bir Eser: Atalarsözü Külliyyâtı

ABDÜLMECİT İSLAMOĞLU
Dr., ANKARA Ü. İLAHİYAT FAKÜLTESİ
islamoglua@gmail.com

Özet

Atasözlerini sistemli olarak derleme işi, Tanzimat döneminde başlamış, Cumhuriyetle birlikte artarak devam etmiştir. Bu dönemde kaleme alınmış eserlerden birisi de Hüseyin Görbil'e ait olan *Atalarsözü Külliyyâtı*'dır. El yazması olan bu eser, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Y/693 numarada kayıtlıdır. Yirmi dosyadan oluşan eser, atasözlerinin yanında deyim, tekerleme, duâ ve ilenç gibi halk biliminin çeşitli ürünlerini içermektedir. Görbil, *Külliyyât*'ın "Medhal" kısmında, "atalarsözü"ne dâir kendi dönemine kadar yazılanları, kısmen veya özetleyerek bir araya getirmiş; bunlar üzerinde yer yer değerlendirmelerde bulunmuştur. Eser, iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda (1-9 arası dosyalar) "atasözleri", alfabetik olarak sunulmuştur. İkinci kısımda ise (10-19) bunlar, konularına göre sınıflandırılmış; başlıklar altında ilgili sözlere yer verilmiştir. Son dosya, Fâik Reşad'ın *Külliyyât-ı Letâîf*'inden derlenmiş fıkralardan oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Atasözleri, Kalıplaşmış sözler, Folklor, Hüseyin Görbil.

Abstract

A Manuscript Found In The Library Of Turk Tarih Kurumu: *Atalarsözü Külliyyâtı*

The task of collecting proverbs began in the period of Tanzimat and increasingly continued with the Republican era. One of the works written in this period was a work *Atalarsözü Külliyyâtı* composed by Hüseyin Görbil. As a manuscript this book is recorded in the Library of Turk Tarih Kurumu in the number of Y/693. Consisting of 20 files, this book also involves idiom, rhyme, prayer and curse as well as the proverbs. In the introductory chapter of his *Külliyyât*, Görbil brought together what was written on proverbs until his time partially or in summary, and now and then made considerations on them. This work consists of two chapters. In the first chapter (1-9th files), the proverbs are grouped alphabetically. In the second chapter (10-19), they are classified according to their subjects, and the related statements are mentioned under the titles. The last file contains anecdotes gathered from the *Külliyyât-ı Letâîf* of Fâik Reşad.

Keywords: Proverbs, Set phrases, Folklore, Hüseyin Görbil.

GİRİŞ

Türk halk bilimi, Türk halkına ait her şeyi içine alan, halkın maddî ve manevî kültürünü konu edinen önemli bir bilim dalıdır. Türk milletinin dünya görüşünü, dinî duygu ve inançlarını, yaşam biçimini, sanat zevkini, âdet, gelenek ve göreneklerini aksettiren ürünleri inceleyen halkiyat, nesilden nesile aktarılacak günümüze ulaşmış önemli kültür hazinelerini sınıflandırarak değerlendirir. Halk biliminin başlıca konularından olan “düğün, bayram, kandil, doğum, ölüm, ad koyma, kan kardeşliği gibi gelenekler; cin, peri, büyü, efsun, muska gibi halk inançları; türkü, mâni, masal, efsane, tekerleme, bilmece, atasözü gibi halk edebiyatı ürünleriyle halk musikisi, halk tiyatrosu ve halk oyunları”¹ bizleri içinde bulunduğumuz toplumun sosyal örgüsüne bağlayan önemli unsurlardır. Bu münasebetle halk arasında canlı bir gelenek hâlinde yaşayan türlü inanış ve davranışlar, halk biliminin ilgi alanına giren eserler aracılığıyla bizi etkiler, içimize siner.²

Türklerin tarih boyunca yaşadıkları coğrafyanın genişliği, diğer dil ve kültürlerle olan ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda, halka ait kültür öğelerinin birtakım değişmelere uğradığı görülmüştür. “Halkın tasarrufundaki gelenek mahsulü eserler”³, bu millî hazineler, zamana, çevreye, değer yargılarına vb. etkilere bağlı olarak, bazen kullanım alanları iyice daralmış ya da yok olmuş, bazen de gerek dil hususiyetleri gerekse muhteva itibarıyla bazı değişiklikler geçirmiştir. Bu eserleri tespit ederek değerlendiren ve sonraki nesillere aktaran eserlerin önem ve değeri, bu noktada daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

“Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş öz sözler”⁴i olan atasözleri de, halk biliminin ilgilendiği önemli dil varlıklarından birisidir. Veled İzbudak, atasözlerinin değer ve önemiyle ilgili şöyle der: “Türk’ü anlamak için malûm olan birçok vasıtaların birincilerinden sayılan tarihten, hattâ Türk’ün kendisinden ve lisanından ve eş’ârından, âdâtından ve âsârından ziyâde bence (Atalarsözü) hepsine tercih olunur.”⁵ Dehri Dilçin de atasözlerine ve derlenmeleri husûsuna büyük önem atfedenlerdendir: “... herhangi bir ulusun ictimâî ve kültürel sahalarda ne gibi merhalelerden geçtiği, nasıl bir istihâle devresi yaşadığı ve bugün ne durumda bulunduğu öğrenilmek istenirse o milletin millî tarihi ve diğer hu-

1 Aydın Oy, “Halkiyat,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (D.İ.A.), c. XV, s. 367.

2 Eflatun Cem Güney, *Folklor ve Halk Edebiyatı (Özellikleri, Sözlü Gelenekleri ve Yazılı Örnekleri)*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971), s. VI.

3 Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981), s. 6.

4 Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* (I-III), (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1978), c. I, s. 36.

5 Veled İzbudak, *Atalarsözü*, (İstanbul: Devlet Basımevi, 1936), s. 3.

şuî varlıkları yanında atasözlerini de, muhtelif tabakalara ve sınıflara ayırarak gözden geçirmek ve incelemek icap eder. Fakat bu yolda bir inceleme yapabilmek için her şeyden evvel gerekli malzemenin toplu bir hâlde elde bulunması lâzımdır.”⁶

“Hikmetü'l-avâm” olarak da tanımlanan⁷ Türk atasözlerinin adı bilinen ilk derleyicisi, Kaşgarlı Mahmuddur. Aynı dönem eserlerinden olan *Kutadgu Bilig* ile *Atabetü'l-Hakâyık*'da ise atasözlerinin nazım içerisinde kullanıldığı görülür. Oğuz Türkçesi ile söylenmiş atasözleri bakımından oldukça zengin bir kaynak olan *Dede Korkut Kitabı*, Berlin Devlet Kütüphanesi'ndeki *Oğuznâme* ile Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı *Oğuznâme*'deki atasözleri, Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan *Kitab-ı Atalar*⁸, Bibliothèque Nationale'deki *Türk Atasözleri* yazması, sahanın önemli kaynak eserlerindendir.⁹ Şâirlerin dîvânlarının da bu hususta önemli kaynaklardan olduğu vurgulanmalıdır. Özellikle Güvâhî'nin *Pend-nâme*¹⁰'sinin, içerdiği atasözleri, deyimler, fıkralar ve masallarla, manzûm eserler arasında ayrı bir yeri bulunmaktadır.

Atasözleri ile ilgili önemli çalışma alanlarından birisi de derleme ve yayınlama yönünde yapılan çalışmalardır. Atasözlerini sistemli olarak derleme işinin, Tanzimat döneminde başladığı söylenebilir.¹¹ Bu dönemde yapılan çalışmaların başlıcaları şunlardır: Vâcid Efendi'nin *Durûb-ı Emsâl-i Şinâsî*'nin *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye*'si, Ahmed Vefik Paşa'nın *Atalar Sözü-Türkî Durûb-ı Emsâl-i*, Ahmed Midhat Efendi'nin *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye-Şinâsî Hikemiyyâtının Ahkâmını Tasvîr*.

Tanzimat dönemi edebiyatçılarının atasözlerine dâir yazdıkları bu eserler, onların halk dili ve kültürüne karşı duydukları alakanın tabîî bir neticesi olarak meydana gelmiştir. Bu ilgi ve alaka Cumhuriyet döneminde de artarak devam etmiş; atasözleri, yeni derleme ve inceleme çalışmalarıyla üzerinde en çok durulan konulardan biri olmuştur.¹² Bu dönemde kaleme alınmış eserlerden birisi de Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde bulunan ve Hüseyin

6 Dehri Dilçin, *Edebiyatımızda Atasözleri* (I. Kitap), (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1945), s. XIV.

7 Şinâsî'nin atasözleriyle ilgili tanımı şu şekildedir: “Durûb-ı emsâl ki hikmetü'l-avâmdır, lisânından sâdır olduğu bir milletin mâhiyet-i efkârına delâlet eder.” Bkz.: Şinâsî, *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye*, (İstanbul: Tasvir-i Efkâr, 1280), s. 1'den bir önceki sayfa. Şinâsî'nin “hikmetü'l-avâm” şeklindeki tanımının eleştirisi için bkz.: Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, c. I, ss. 54-55.

8 Eser, Veled İzbudak tarafından ıpkıbasımı ile birlikte yayımlanmıştır. Bkz.: Hazırlayan: Veled İzbudak, *Atalarsözü*, (İstanbul: Devlet Basımevi, 1936.)

9 Eski kaynaklarımızdaki atasözleriyle ilgili geniş bilgi için bkz.: Aydın Oy, *Tarih Boyunca Türk Atasözleri*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1972), ss. 115-221.

10 Eser, Mehmet Hengirmen tarafından yayımlanmıştır. Bkz.: Güvâhî, *Pend-nâme (Öğütler ve Atasözleri)*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.)

11 “Atasözü,” *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. I, s. 217.

12 Aydın Oy, “Atasözü,” *D.İ.A.*, c. IV, ss. 44-46.

Görbil'e ait olan *Atalarsözü Külliyyâtı*'dır. Bu eseri konu edinmemizin sebebi, atasözleriyle ilgili kendi dönemine kadar yapılmış çalışmaların özeti sunması ve zengin folklor malzemesine sahip olmasının yanı sıra, tespit edebildiğimiz kadariyle eser üzerinde günümüze kadar herhangi bir çalışmanın yapılmamasıdır.¹³

1. Atalarsözü Külliyyâtı

1.1. Adı ve Kapsamı

Yazarı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız eser, "*Atalarsözü Külliyyâtı*" adını taşımakla beraber, atasözlerinin yanında folklorla ait pek çok öğeyi de barındırmaktadır. Nitekim başta Şinâsî'nin *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye*'si olmak üzere Tanzimat ve sonraki dönemlerdeki derleme çalışmalarında genelde aynı husus göze çarpar. Bu derleme çalışmaları "*Durûb-ı emsâl*" veya "*Atalarsözü*" gibi adlar taşımakla birlikte, atasözleri altında verilen deyimlerden, deyim adı altında verilen atasözlerinden, ya da ne atasözü ne de deyim olan birtakım sözlerden oluşmaktadır.¹⁴ Bu anlamda incelemekte olduğumuz eserin atasözleriyle beraber diğer "sözler"i de içeren bir külliyyât olduğu görülür.¹⁵ Nitekim 6. dosyasının sonunda eserin adı, Hüseyin Görbil'in isminin de yer aldığı bir etiket üzerinde, kendi el yazısı ile şu şekilde yer almaktadır: "*Atalarsözü Külliyyâtı* (Atalarsözü, darb-ı meşeller, ta'bîrler, cinâslar, kinâyeler, tekerlemeler, dilekler, ilençler, nükteler ve bunların şevâhidi, mü'eyyideleri, takviyeleri mâhiyetindeki fıkralar vesâire.)

1.2. Tavsîfi

Hüseyin Görbil'in *Atalarsözü Külliyyâtı*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Y/693 numarada kayıtlıdır. Mevcut hâliyle yirmi dosyadan oluşan eser, çizgili kâğıtlara 295x230 (250x135) kurşun kalemle ve rik'a ile yazılmıştır. Başlıklarda ve dipnotları göstermek için yer yer kırmızı ve mavi kalem kullanılmıştır. Demirbaş Defteri'nde *Külliyyât*'ın, Adnan Erzi'den satın alındığı bilgisi yer almaktadır.

1.3. Üslûbu ve Özellikleri

Hüseyin Görbil, Giriş'te kendi dönemine kadar "atalarsözü"ne dâir yazılanları aynen veya özetleyerek bir araya getirmiştir. Ancak bunu yaparken

13 *Külliyyât*'ın, Anabilim Dalımız öğretim elemanları tarafından, ekip çalışması hâlinde yayına hazırlanması düşünülmektedir.

14 Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, c. I, s. 17.

15 "Atasözü"nün bilinen anlamının dışında, genel bir ma'nâ içerdiğiyle ilgili olarak Adnan Ötügen "Atasözleri Hakkında" başlığı altında şöyle der: " 'Atasözü' umumi bir adlandırmadır. Bunun içerisinde darbimeseller ve tabirler=deyimler yer alır." Bkz.: Milli Kütüphane Başkanlığı, *Türk Atasözleri ve Deyimleri* (I-II), (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2001), c. I, s. V.

yalnızca bilgi aktarımında bulunmamış, ilgili metinler üzerinde kendi düşünce ve görüşlerine de zaman zaman yer vermiş ve eleştirel bir bakış açısıyla bunları değerlendirmeye çalışmıştır. Görbil, eserin 1-9 arası dosyalarında atasözü, deyim, duâ, ilenç vb. kalıplaşmış sözleri alfabetik olarak sıralamıştır. Ancak nakledilen sözler kendi içerisinde bir sınıflandırmaya tâbi tutulmaksızın karışık olarak verilmiş; yer yer hangi gruba dâhil olduklarına işaret edilmiştir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde farklı bir yöntem takip edilmiş ve “atalarsözü”, konularına göre sınıflandırılmıştır. Burada üst başlıklar belirlenmiş, altında ise ilgili sözler sıralanmıştır. Ancak burada atasözü, deyim vb. kalıplaşmış ifâdelerin yanında mutasavvıfların, bilim adamlarının, felsefecilerin, yazar ve şâirlerin söz ve şiirlerine de yer verilmiştir. Ayrıca âyet ve hadislerin de sıklıkla kullanıldığı görülür.

Eserin öne çıkan bazı özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Çalışmada verilen bazı sözlerin hangi yöreye ait olduğu belirtilmiş; bazen bunlarla ilgili “bâtıl i' tikâd” vb. yorumlar da yapılmıştır.

- Rik' a ile yazılan eserde, zor okunan bazı kelimeler ayrıca Latin harfleriyle de verilmiştir.

- Şahısların yanında, kitaplar da kaynak olarak gösterilmiş; bunlar cilt ve sayfa numarasına kadar belirtilmiştir.

- Eserde yer yer “İlgili sözler bunlardır: ...” denilerek, sözlerin verileceği kısım -sonradan doldurulmak üzere- boş bırakılmış; ancak bunlar tamamlanamamıştır.

1.4. Kaynakları

Hüseyin Görbil, “Giriş (Medhal)” kısmında, kendi zamanına kadar “atalarsözü” ile ilgili yazılanları, kısmen, özetleyerek veya aynen alarak aktardığını ifâde etmiştir. Bu kısımda Görbil'in her şeyden önce iyi bir müdekkik, çok iyi bir derleyici olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira o, aşağıda adları verilecek olan eserlerin hepsine ulaşmış, bunları okuyarak özetlemiş ve önemli gördüğü yerleri eserine derc etmiştir. Giriş kısmında yer alan bu şahıs ve eserler, sırasıyla şu şekildedir:

Emsâl-i Süleymân, Taşköprü-zâde Ahmed Efendi'nin *Mevzûâtü'l-Ulûm'u*, Ebu'l-Hasan el-Mâverî, Fatih Kütüphânesi 3443'te kayıtlı “*Atalar Sözü*”, Nazmî, Şînâsî'nin *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye*'si, Ahmed Midhat Efendi'nin *Hikemiyyâtın Ahkâmını Tasvîr*, Kemâlpaşa-zâde Saîd Bey, Ebû'z-Ziyâ Tevfik, Diyarbakırlı Saîd Paşa'nın *Nuhbetü'l-Emsâl*'i, Beşir Fuâd, Maksim Gorki, Ahmed Vefik Paşa'nın *Müntehabât-ı Durûb-ı Emsâl-i Türkiyye*'si, Şemsettin Sâmî, Abdurrahman Fehmî'nin *Medresetü'l-Arab*'ı, Muallim Nâcî'nin *Sânihâtü'l-Arab*'ı, Abdurrahman Süreyyâ'nın *Sefîne-i Belâgat*'ı, Emrullâh Efendi'nin *Muhîtü'l-Maârif*'i, Hüseyin Kâzım Kadri'nin *Türk*

Lugat’ı, Ziya Gökalp, Yusuf Vezirov’un *Azerbaycan Edebiyatı’na Bir Nazar*’ı, Necip Âsım’ın *Eski Savlar*’ı, Cenap Şahâbettin, Tahsin Ömer’in *Darb-ı Mesellerimiz Hakkında Tahlîlî Tedkîkât*’ı, Ahmet Rıza’nın *Türk Atalarsözü*, Sadettin Nüzhet ve Mehmet Ferit’in *Konya Vilayeti’nin Halkiyat ve Harsiyatı*, Ahmet Talat’ın *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev’i*, Selim Nüzhet Gerçek’in *Atalarsözü*, Hasan Çekli ve Mehmet Dobada’nın *Ataların Dilinden*, Said Uğur’un *İçel Folkloru*, Veled İzbudak’ın *Atalarsözü*, Ignács Kúnos, Vasili Radlof, Fraylıç ve Ravlig’in *Türkmen Aşiretleri*, Ömer Asım Aksoy’un *Gaziantep Ağzı*, Ahmed Vefik Paşa’nın *Lehce-i Osmânî*’si, Ahmed Râsim’in *Muharrir, Şâir, Edîb*’i, Ziya Gökalp’in *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muâsırlaşmak*’ı.

Eserde “atalarsözü”nü örneklemek/kuvvetlendirmek için kullanılan şevâhiden de bahsetmek gerekir. Hüseyin Görbil, verdiği sözleri delillendirmek üzere âyet ve hadisler başta olmak üzere, yerli ve yabancı, doğulu ve batılı pek çok isme eserinde yer vermiş; mutasavvıf, bilim adamı, filozof ve şâirlerin hikmetli sözlerini, şiirlerini, kısa veya uzun, mısra, beyit veya tam şiir hâlinde eserine derc etmiştir. Bu isimlerden bazıları alfabetik olarak şu şekilde sıralanabilir:

Abdullah Cevdet, Ahmed Râsim, Avnî, Cenap Şahabettin, Cromwell, Descartes, Ebüzziyâ Tevfik, Edwin Markham, Eflatun, Emerson, Fuzûlî, George Bernard Shaw, Hakânî, Henry David Thoreau, Heredot, Hersekli Ârif Hikmet, Hüseyin Rahmi, Hz. Ali, Hz. Ömer, İbrahim Hakkı, İmam Şâfiî, İmâm-ı Gazâlî, İzzet Molla, Kâmî-i Âmidî, Kânûnî Sultân Süleymân, Karacaoğlan, Kâtip Çelebi, Mehmed Âkif, Mevlânâ, Montaigne, Muallim Nâcî, Muhyiddîn-i Arabî, Nâbî, Nâilî, Nâmık Kemâl, Nef’î, Nev’î, Neyzen Tevfik, Pythagoras, Refik Hâlid, Rıza Tevfik, Sâbit, Seyyid Vehbî, Sofokles, Sultan Veled, Süleyman Fehîm, Süleyman Nazîf, Sünbül-zâde Vehbî, Sürûrî, Şeyh Sa’dî, Şeyhî, Şeyhülislâm Yahyâ, Şinâsî, Tevfik Fikret, Tiedge, Washington Irving, Zâtî, Ziya Paşa.

Atalarsözü Külliyyâtı’nda kimi zaman da şahıs adları yerine eser adları verilerek (*Hîbetü’l-Hakâyık*, *Bostan*, *Mevzûâtü’l-Ulûm*, *Anglikan Kilisesine Cevap*, *Konya Vilâyeti Halkiyat ve Harsiyatı* vb.) alıntılar yapılmıştır. Yine anlatıma zenginlik katmak ve sözleri delillendirmek adına türkülerden, manilerden, İngiliz hikemiyâtından ve Arap atasözlerinden örnekler sunulmuştur.

1.5. Muhtevâsı

Y/693-1: 1-5. sayfalarda “Ön söz” bulunmaktadır. Ön sözün sonunda (s. 5) Hüseyin Görbil, ismini Latin harfleri ile yazmıştır. 6-88 arasında “Giriş (Medhal)” yer almaktadır. (82. sayfada, Ek 1: Ahmed Vefik Paşa’nın Teklifi ve Tavsiyesi; s. 83’te, Ek 2: Ahmed Râsim; s. 85’te, Ek 3: Ziya Gökalp).

1. dosyada Giriş'ten sonra *Külliyât*'ın A harfi başlar. Burada sayfalar uzunlamasına ikiye bölünerek (290x140) kullanılmıştır. Yazı alanı muhtelif-tir. Bu dosyada ve eserin geri kalan diğer dosyalarında "harfler", sayfa üstle-rinde kırmızı yazıyla ve Latin rakamlarıyla gösterilmiştir.

Başı: (1) Aaa: Hayret beyânı.

Sonu: (634) Ay: (Hayret, taaccüb, keder)

Taaccüb, tehâşi ve ağrı beyân eder.

"Ay oğul! Bu mahsûriyetle hâlimiz ne olacak?..."

Y/693-2: Bu dosya "B, C, Ç" harflerini içerir. Dosya, "BA" ile başlar "ÇÜ" ile sona erer.

Başı: (1) Baba Bektâşi.

Baba adam! (Hayır-hâh, görgülü, muhterem, pişkin.)

Sonu: (709) Çüte yerimez amma büyeleğe şartıynan.

1. Gönlüyle ödevini yapmaz; zorla olursa ona diyecek yok.

2. Faydalı bir iş yapmaz. Fakat faydasız işi veya başkasına zarar verecek işi, hiçbir şartını eksik bırakmayarak yapar. (Büvelek denilen sinek musallat olunca, sığırlar çifti bırakıp alabildiklerine koşarlar.)¹⁶

Y/693-3: Bu dosya "D" harfini içerir. "DA" ile başlar "DÜ" ile sona erer.

Başı: (1) Dabırhane mi dökülüyor. -İsparta.

Kalabalığın mı var, gelir giderin mi çok?

Sonu: (464) Düzünüp koşunmak. -Gaziantep.

(Süslenmek, süslü elbiseler giymek, takıp takıştırmak.)

"Kaçan bu halka karışır olusun, gerektir kim yüzünü gözünü hoş düzesin, koşasın. Halk seni görecek düzünmüş, koşunmuş diyeler."¹⁷

Y/693-4: Dördüncü dosya "E, F, G ve Ğ" harflerini içermektedir. "EB-E" ile başlamakta, "Ğ-I" ile sona ermektedir.

Başı: (1) Ebe çok olunca cenin sakat doğar.

Sonu: (550) Gıcır gıcır! (Yenilikten kinâye.)

Gırla gitmek.

Y/693-5: Bu dosya "H, I, İ" harflerini kapsamaktadır. "H-A" ile başlar, "İ-Z" ile sonlanır.

Başı: (1) Hâ a a: ...

Ha Ali Veli, ha Veli Ali.

"Şimdi hotoz olmamış da şapka olmuş... Ha Ali Veli, ha Veli Ali... Bu-nun süs takılacak yeri var mı yok mu? El-hâsıl başa gelmez ise olmaz, fakat başa gelmeyince de bilinmez!" Ahmed Râsim.

16 Verilen söz ve açıklaması *Gaziantep Ağzı* adlı eserin "Deyimler-Takım Sözler-Meşhur Sözler" bölü-münden aktarılmıştır. Bkz.: Ömer Asım Aksoy, *Gaziantep Ağzı* (I-II), (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1945), c. II, ss. 72-73.

17 Verilen söz ve açıklaması için bkz.: Aksoy, *Gaziantep Ağzı*, c. II, s. 84.

Sonu: (543) Izdırâbın sonu yok sanma; bu âlem de geçer. -Neyzen Tevfik¹⁸

Y/693-6: Altıncı dosya “L ve M” harflerini içerir. “L-A” ile başlamakta, “M-Ü” ile sona ermektedir.

Başı: (1) Müteveffâya rahmet, gammaza la’net!-Yavuz Sultan Selim
Sonu: (154) Laf anlayan beri gelsin.

Y/693-7: Yedinci dosya “N, O ve Ö” harflerini içermektedir. “N-A” ile başlamakta, “Ö-Z” ile sona ermektedir.

Başı: (1) Nâ-bedîd oldu gitti.
Sonu: (196) Özü kabahatinden büyük.

“O cürmün özü müşkildir ki kâminden zuhûr eyler.”¹⁹

Y/693-8: Bu dosya “P, R ve S” harflerini kapsar. “P-A” ile başlar, “S-A” ile sonlanır.

Başı: (1) Pabuç bulursa bayram eder!
Sonu: (172) Sazlık, samanlık!

Y/693-9: Dokuzuncu dosya, bir önceki dosyada başlanmış olan “S” harfiyle devam etmektedir. “S-E” ile başlamakta, “S-O” ile sonlanmaktadır.

Başı: (1) Sebât etmek.
Sonu: (62) Sobe: Tulumbacıların talimat verdikleri zaman toplandıkları yer.

Y/693-10: Onuncu dosyaya kadar alfabetik olarak gelen “*Külliyât*”ın burada bir inkıtâa uğradığı görülmektedir. “S” harfinden sonraki kısım kütüphane kayıtlarında bulunmamaktadır. Onuncu dosyadan itibaren önce üst konu başlıkları verilmekte²⁰, tanımlar, ardından söz konusu mevzûya dâir âyet, hadîs, Hz. Ali’nin ve bazı mutasavvıfların sözleri, yerli ve yabancı yazar ve şâirlerden alıntılar yapıldıktan sonra ilgili atasözleri, deyimler vs. sıralanmaktadır.

18 Neyzen Tevfik’in “Geçer” başlıklı şiirinin ilk mısraıdır. Bkz.: Hilmi Yücebaş, *Neyzen Tevfik ve Şiirleri*, (İstanbul: Aka Kitabevi, 1961), s. 179.

19 Şeyh Gâlib’e ait bir gazelin matla’ beytinin ikinci mısraıdır. Beytin tamamı şu şekildedir:

Egerçi güne gün miñnet erâzilden zuhûr eyler

O cürmün ‘özü müşkildir ki kâminden zuhûr eyler

Bkz.: Naci Okçu, *Şeyh Gâlib (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlili ve Divanın Tenkidli Metni)* (1-II), (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993), c. II, s. 561 (71. gazel.)

20 Atasözlerini konularına göre kümelenendirerek bir araya getiren çalışmalardan bazıları için bkz.: Hasan Çekli, Mehmet Dobada, *Ataların Dilinden*, (Samsun: Vilâyet Matbaası, 1945.) (Eserin birinci kısmında (ss. 9-104) atasözleri, alfabetik olarak sıralanmış; ikinci kısmında (ss. 105-162) ise konularına göre tasnif edilmiştir); Selim Kurnaz, *Konularına Göre Seçme Türk Atasözleri*, (İstanbul: Emek Yayınları, 1962); İsmail Hilmi Soykut, *Türk Atalarsözü Hazinesi*, (İstanbul: Ülker Yayınları, 1974.) Mustafa Nihat Özön de eserinin sonuna, atasözlerini konularına göre sınıflandırdığı bir indeks eklemiştir. Bkz.: Mustafa Nihat Özön, *Türk Atasözleri*, (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1956), ss. 315-340.

10. dosya 167 sayfadan oluşmaktadır. 1. sayfada “Allah-Din (Tanrı, Yaradan, Yaradana İmân) (İtikâd, An’ane) (İnanç, Gelenek) başlıkları verilmiştir. s. 1-63 arası konuya dâir çeşitli alıntılarda bulunulmuştur. s. 64’te ise; “Türklerin inanç (itikâd) bahislerindeki ince ve derin anlam ölçüleri, aşağıda sıra ile gösterilen atasözlerinde, mesellerinde, ta’bîrlerinde, hiç ölmez, canlı birer levha hâlinde belirir, durur.” denildikten sonra “Allah” lafz-ı Celîl’i ile başlayan sözlere yer verilmiştir. Bu kısımdan sonra gelen konu başlıkları şu şekildedir:

İbâdet, kulluk, duâ, tâat, namaz, oruç, âbid, zâhid, zühd, takvâ (s. 121), Kaza ve kader (s. 123), Tevekkül, teslîm, rızâ (s. 132), Tövbe (s. 141), Kısmet, nasîb, üleş, kanâat, hisse, pay, behre (s. 144), Dünya devleti, devlet kuşu, baht, ikbâl (s. 147), Âdet, görenek (s. 160), Şükür, şükrân (s. 162), Dünya ve âhiret (s. 164), Gayb (s. 167).

Y/693-11: 60 sayfadır. Âlim, ilim, maârif, marifet, vukûf (s. 1), Akl, âkil (s. 23), Hikmet (s. 31), Hocaya hürmet (s. 36), Kitap (s. 37), İmtihân, tecrübe (s. 38), Terbiye (s. 41), Haddini bilmek (s. 48), Öğüt, nasihat (s. 50), İbret, ders (s. 55), Uyanıklık (Teyakkuz, intibâh) (s. 58), Çekinmek, sakınmak, korunmak (s. 59).

Y/693-12: 84 sayfadır. İnsânî ve ahlâkî konular: Cân, rûh (s. 1), Hayat, mevcûdiyyet (s. 2), Medeniyet (s. 3), Büyük, büyüklük (s. 15), Ahlâk (s. 16), İffet, namus (s. 18), Hayâ, hicâb (s. 22), Edeb (s. 29), Gönül, kalp, kalb-i selîm (s. 32), Fazl, fazîlet (s. 35), İstikâmet, doğruluk (s. 39), Hilm, mülâyemet (s. 41), İhsân, mürüvvet, nimet (s. 43), İtâat (s. 46), Hüsn-i niyet (s. 48), Sır, esrâr (sır saklamak) (s. 49), Sulh, müsâlemet (s. 51), Hâlden anlamak (s. 53), Sabır ve tahammül (s. 54), Selâmet (s. 58), Ahd, va’d, vefâ (s. 59), Nezâfet (temizlik) (s. 61), Gıpta, imrenmek, özlemek (s. 62), Kötülüğe mukâbil iyilik (s. 63), Af (s. 64), Vîcdân (s. 70), İyi ve iyilik (s. 73), Yüz suyu dökmek (Şefâat, ricâ, minnet) (s. 76), Muâvenet, müzâheret, yardım (s. 78), Himmet, uluvv-i himmet (s. 82), And, kase, yemin (s. 83), Ebrâr (Özü sözü doğru olma) (s. 84).

Y/693-13: 200 sayfadır. İdârî, ictimâî, fikrî konular: Cemiyet, ittihâd (Topluluk, birlik) (s. 1), Kanûn, yasa (s. 3), Hükûmet, siyâset (s. 6), Başkan, reis (s. 10), Tebaa, zimmi (s. 11), Kuvvet (s. 12), Alışma, alışma, alışma, ülfet, ünsiyet (s. 16), Dost, muhib, yâr, âşinâ, ihvân (s. 17), Musâhabe, konuşma (s. 22), Tanışmak (s. 25), Danışmak, müşâvere (s. 26), Hak ve adâlet (s. 29), Düşünce, düşünmek (s. 35), Tedbîr, idâre, dirâyet (s. 37), Himâye, arkalama (s. 39), Uzlaşmak, uyuşmak, arada uygunluk hâsıl etmek (s. 40), İktidâr (s. 41), Meslek, sîret (s. 42), Kıyâs-ı nefis (s. 43), Müdârât (s. 45), Mücâzât (s. 46), Mükâfât (s. 47), Âhiret kardeşliği (s. 48), Kıyâs, mukâyese, muvâzene, ölçü, tartı (s. 49), Muvaffakiyet, başarı (s. 50), Arzu, istek, rağbet (s. 51),

Kabiliyet, isti'dâd (s. 53), Nutuk, şiir (s. 55), Türk Halk Edebiyatı (s. 61-188)²¹, Müsâvât, beraberlik (s. 189), Ta'vîz, karşılık, mukâbele bi'l-misl; eşiyle, benzeriyle karşılamak (s. 193), Evlenme, evlilik (s. 194), Doğum (s. 198), Ortaklaşa, harîfâne (s. 199), Kadı, kadılık (s. 200).

Y/693-14: 59 sayfadır. İktisâdî, zirâî, ticârî, mâlî ve sînâî bahisler (s. 1), Ticâret (s. 2), Sanat (s. 3), Tutum, biriktirme (s. 4), Kredi (s. 6), Para (s. 7), Mal, metâ (s. 9), Zenginlik ganîlik (s. 10), Çalışmak ve kazanmak (s. 11), Kıtık (s. 14), Ata, aile (s. 15), Kadın (s. 17), Koca (s. 19), Oğul (s. 20), Kız (s. 21), Evlâd (s. 25), Kardeş (s. 26), Hısım, akraba (s. 27), Aile, belde, şehir (s. 28), Şahıs değeri ve üstünlükleri (s. 29), Soy sop, asâlet, necâbet (s. 31), Eş, akran, küfv (s. 34), Ehliyet (s. 35), Şehvet (s. 36), Benlik, kendine güvenmek (s. 37), Nefsini düşünmek (s. 39), Nefse hâkimlik, kendini bilmek (s. 40), Huy, fitrat (s. 42), Yiğitlik, erlik (s. 43), Mertlik (s. 45), Delikanlı, delikanlılık (s. 46), Cesâret, şecâat (s. 47), Ağırbaşlılık (s. 48), Rakîb, rekâbet (s. 58), Riyâzet, nefsinin kırma (s. 59).

Y/693-15: 40 sayfadır. Türklerin değer verdiği şeyler; vakit, fırsat, zaman, mevsim, gün, rüzgar, hengâm, ahd, devrân, dehr (s.1), İhtiyât, basîret, hazm (s. 4), Sükût (s. 5), İnsâf (s. 7), Orta hallilik (s. 8), İ'tidâl (s. 9), Yemek, içmek (s. 10), Dikkat, ihtimâm, tecessüs (s. 11), Gençlik (s. 12), Sağlık, esenlik (s. 13), At (s. 15), Silah (s. 16), Savaş (s. 17), Çabukluk, çeviklik (s. 18), Vazife, görev (s. 19), Ciddiyet (s. 21), Doğru söz (s. 23), Konuk, misafir (s. 24), Çağrı, davet (s. 25), Emniyet, i'timâd, inanma (s. 26), Sadâkat (s. 27), Azim, sebât, kanâat (s. 28), Cömertlik, el açıklığı (s. 29), Ferâset, idrâk (s. 31), Tok, tokluk (s. 34), Medh, övmek (s. 35), Ün, şan, şöhret, nâm (s. 37), Terakkî etmek (s. 38), Hüsn-i zan (s. 39), Mürşid, irşâd eden, doğru yolu gösteren, ikâz eden (s. 40).

21 Bu kısım. Türk halk bilimi üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanınan Macar Türkolog Ignâcs Kúnos'un 1925 yılında *Türk Halk Edebiyatı* adı ile yayımlanan eserinin 13-175. sayfalarını içermektedir. Dosyanın 180-188. sayfalarında ise; Veled Çelebi'nin Ignâcs Kúnos hakkında yazdığı ve ilgili eserin başına konulan "takriz" yer almaktadır. Bkz.: Ignâcs Kúnos, *Türk Halk Edebiyatı*, (İstanbul: Yeni Matbaa, 1925), ss. 13-175. (Veled Çelebi'nin yazısı için bkz. ss. 3-11). Eser, günümüz harfleriyle, dipnotlar ve sonuna eklenen bir dizinle birlikte yayımlanmıştır. Bkz.: Ignâcs Kúnos, *Türk Halk Edebiyatı*, Yay. Haz. Tuncer Gülensoy. (Ankara: Akçağ Yayınları, 2001.) Sayın Gülensoy'un yayınında, eserin başında yer alan ve Veled Çelebi'ye ait olan "takriz" bulunmamaktadır.

Hüseyin Görbil eserinde, Macar bilim adamı Ignâcs Kúnos ile pek çok defa görüşüğünü belirtir: "Birinci cihân harbinden sonra da yine İstanbul'a gelip gitmiş olan Doktor Kunoş ile ben de defalarla görüşmüş idim. Kendisi tâm bir Türk şekil ve seciyeli Macardı. Türkleri ve Türkçeyi pek severdi. 18 lisân bilirdi, 14'ünün edebiyâtına hakkıyla vâkıfıdı. İstanbul'a ilk gelişinde, Münîf Paşa, Mu'allim Nâcî, Mu'allim Feyzî Efendilerle ve diğer zevâtlâ nasıl tanıştığından, bilhâssa Mu'allim Nâcî'den Türkçe aldığı derslerden çok memnuniyet ve minnet duyduğundan teşekkürlerle bahsederdi. Türk ve Türkmen yaylalarında yaptığı tedkîk seyahatlerini ve bu esnâda gördüğü misâfirperverlikleri bahsede ede tüketemezdi." Bkz.: Hüseyin Görbil, "Atalarsözü Külliyyâtı," 1. Dosya, Giriş kısmı, (dipnot), s. 37/2.

Y/693-16: 64 sayfadır. Türklerin sevdiği şeyler; aşk, sevgi, muhabbet (s. 1), Güzellik, cemâl (s. 14), Taze, tazelik (s. 16), Yeni, yenilik (s. 17), Hatır, ziyâret, ıyâdet (s. 18), Tatlı dil, güler yüz (s. 19), Alçak gönüllük (s. 20), Sıla-i rahim (s. 22), Yurt düşkünlüğü (s. 23), İstiğnâ, ferâgat, el çekmek (s. 25), Hazır cevaplık (s. 26), Seyâhat (s. 27), Sürûr, sevinç (s. 28), Zarâfet, nezâket, incelik (s. 29), Nizâm, intizâm, düzgünlük, âhenk (s. 30), Haber almak, istihbâr etmek, duymak, işitmek (s. 31), Teşbih, istiâre (s. 32), Kinâye, ta' rîz, îhâm ve tevriye (s. 33), Cinâs (s. 40), Mizah, latife, şaka (s. 42), Hiciv, hezl, istihzâ, alay, eğlence (s. 46), Remz (s. 48), Kâhinlik, falcılık (s. 49), Mani (s. 51), Ninni (s. 53), Türkü (s. 54), Ağıt (s. 55), Bilmece, lugaz, muammâ (s. 57), Fıkralar (s. 61), Ta' bîrler (s. 62), Tekerleme (s. 63), Dilekler, ilençler (s. 64).

Y/693-17: 83 sayfadır. Türk'ün acıdığı ve acılık duyduğu şeyler; ölüm (s. 1), Dert, ağrı, sızı (s. 3), Belâ, musîbet, âfet (s. 4), Deli, delilik (s. 5), Gam, tasa (s. 7), Öksüz, yetim (s. 8), Feryâd, fîgân (s. 9), Göç (s. 10), Gurbet (s. 11), Fakir, fakirlik (s. 12), Aç, açlık (s. 14), Bekleme, intizâr (s. 16), Çıplak, çıplaklık (s. 17), Açık, açıklık (s. 18), Zayıf, zayıflık (s. 19), Hasım, düşman (s. 20), Atalarımızın beğenmediği ve hoşlanmadığı şeyler; iştret (s. 22), Gazab (s. 23), Hırs, tama', aç gözlülük (s. 24), Tûl-i emel (s. 25), Öç, intikam (s. 26), Kin (s. 28), İnat (s. 29), İsrâf (s. 30), Cenk, çekişmek (s. 32), Sertlik, kabalık (s. 34), Aşırılık, serkeşlik (s. 35), Kibir, azamet, gurur (s. 37), Öğünmek (s. 40), İyiliği başa kakmak, minnet (s. 41), Câhil, câhillik (s. 43), Boşlayıcılık, ihmâl (s. 44), Tembellik, üşengeçlik, atâlet (s. 45), Dalgın, dalgınlık (s. 46), Ahmaklık, budalalık, bönülük (s. 48), Sövüp saymak, küfretmek (s. 50), Ayıplamak, zemm, dedikodu (s. 51), Boşboğazlık, gevezelik (s. 53), Acele, telaş (s. 54), Kurnazlık (s. 56), Görgüsüzlük (s. 57), Cimrilik, pıntılık (s. 58), Vehim, vesvese (s. 59), Korku, korkaklık (s. 60), Borç, batıkçılık (s. 61), Ekşi yüzlülük (s. 62), Boş yere çalışmak (s. 63), Hafif meşreplik (s. 64), Zebûn-küşlük (âcizi ezmeklik) (s. 65), Nefse hıyanet, nefse zulm (s. 66), Ümitsizlik, ye's (s. 67), Yolsuzluk, usûlsüzlük (s. 68), Can sıkıcı şeyler (s. 69), Pisboğazlık, oburluk (s. 70), Haddini bilmemek (s. 72), Dönmek, değişmek (s. 73), Halt etmek, katıp katıştırmak, meze etmek (s. 75), Eşeklik yapmak (s. 76), Taassub-ı câhilâne (s. 77), Mat olmak, mağlûb olmak, yenilmek (s. 81), Dirîğ, esirgeme (s. 82), Kalp kırmak, gönül incitmek (s. 83).

Y/693-18: 107 sayfadır. Atalarımızın yerindiği ve iğrendiği şeyler; kemlik, kötülük (s. 1), Zulüm, gadr (s. 3), Hırsızlık (s. 5), Yalan, yalancılık (s. 6), Hilekârlık (s. 7), Rüşvet (s. 10), İftira (s. 12), Gıybet (s. 13), Gammazlık (s. 14), İkiyüzlü, mürâî (s. 15), Müdâhane, dalkavukluk (s. 19), Nankörlük (s.

20), Cezâ (s. 21), Suç, kabahat, kusur, ayıp (s. 22), Âsîlik, günâhkârlık (s. 23), Emânete hıyânet (s. 24), Hevâ, heves (s. 26), Aldanmak, aldatmak (s. 27), Dilencilik (s. 28), Uğursuzluk, bereketsizlik (s. 29), Alçaklık, denâet, soysuzluk (s. 30), Izdırâb, azâb, eziyet (s. 31), Dedikodu (s. 32), Esir, kul, köle (s. 33), Bâzîçe, oyun, oyuncak, kumar (s. 34), Sarhoş, sarhoşluk, mest (s. 35), Yalan şahitlik (s. 36), İstihkâr etmek, küçük görmek (s. 37), Kötü ahlâk (s. 38), Kötü niyet (s. 39), Kan dökmek (s. 40), Yağma, zorla mal gasp etmek (s. 41), Çeşitli konulara dâir; bahane, mazeret, özür (s. 43), Azarlama, paylama (s. 45), Umut, ümit (s. 47), Yüz çevirmek (s. 48), Nedâmet, pişmanlık (s. 50), Şikâyet, dert yanmak (s. 58), Açıkgozlülük (s. 60), Bâdî, bâis, mûcib, sebeb, vesîle (s. 63), Garaz, maksat, hedef (s. 64), Gizli, saklı, hafî (s. 65), Tesir etmek (s. 67), Ektiğini biçmek, ettiğini bulmak (s. 68), Bahar (s. 69), Devâ, dermân, ilaç (s. 70), Ah vah etmek (s. 71), Unutmak, nisyân (s. 72), Geçmiş, mâzî (s. 73), Tenkit (s. 74), Zevk (s. 75), Bâkî, bekâ, fânî, fenâ (s. 76), Kırıklık, kırılma, inkisâr (s. 77), Hayret, taaccüb, şaşmak (s. 78), Yem borusu (s. 79), Çok yaşamak (s. 80), Üzerine alınmak (s. 81), Hapı yutmak, işi bitmek (s. 82), Burun kırılmak, burun sürtülmek (s. 83), Kimyayı bulmak (s. 84), Müşkil, müşkilât, mâni'ler (s. 85), Sakal, lihye, rîş (s. 86), Yol gösterici, kılavuz (s. 87), Âkıbet, encâm, son (s. 88), Sûfî, tasavvuf (s. 91), Yuf, hayf, yazık, heyhât vesâire (s. 92), Zarar, ziyân, hasar (s. 93), Baş eğmek, yalvarmak (s. 94), Soğuk, soğukkanlı (s. 95), Âb-ı hayât, âb-ı bekâ (s. 97), Naz, şive, işve (s. 99), Âşık, meflûn, üftâde (s. 100), Tasavvur, tasarlama (s. 102), Ta'bir, te'vil (s. 103), Harem, tahrîm, men' (s. 104), Su'âl, mes'ûl, mes'ûliyyet (s. 105), Çocuk, çocukluk (s. 106), Asabiyet (s. 107).

Y/693-19: 25 sayfadır. 1. sayfada “Hayvanlara Dâir” başlığından sonra “Hayvanlara dâir olan atasözleri ile meseller, ta'birler, kinâyeler, teşbihler hep birer işâret, remizdirler. Bunları yerlerinde gösterdik, îzâh ettik.” denilmektedir.

Burada bahsi geçen hayvan adları sırasıyla şu şekildedir: At, fil, tay, deve, öküz, inek, koyun, kuzu, keçi, eşek, sığa, katır, arslan, ayı, kaplan, gergedan, kurt, çakal, sırtlan, köpek, tilki, maymun, sansar, horoz, tavşan, tavuk, kaz, ördek, hindi, güvercin, kırlangıç, kumru, keklik, çil, bildirgin, serçe, sülün, kedi, fare, köstebek, çekirge, ankâ, kuş, papağan, karga, baykuş, tavus kuşu, deve kuşu, leylek, saksagan, boru kuşu, kartal, akbaba, şahin, doğan, çakır, çaylak, çay kuşu, çalıkuşu, leylek, turna, toy, arı, karınca, sinek, sıvrısinek, at sineği, bit, pire, tahtakurusu, ateş böceği, kurt, sülük, yılan, akrep, çyan, kırkayak.

Y/693-20: 318 sayfadır. Bu dosyada Fâik Reşâd'ın *Külliyât-ı Letâîf*²² in-den derlenmiş fıkralar yer almaktadır. 1. sayfada "Atalarsözü Külliyyâtı, Meselleri, Şevâhidi, İzâhları, Fıkraları" başlığı bulunmaktadır. Her sayfada bir fıkranın yer aldığı bu dosyanın 2. sayfasındaki ilk fıkra "Kelin ilacı olsa evvelâ kendi başına sürer."; 318. sayfada yer alan son fıkra ise "Ziftlenmek" başlığını²³ taşımaktadır. Hüseyin Görbil, derlediği fıkraları Fâik Reşâd'ın eserindeki sayfa numaralarıyla birlikte vermiştir.

2. Eserin "Ön söz"ü ve "Giriş (Medhal)" Kısımının Baş Tarafından Bir Bölümün Tam Metni

Burada Hüseyin Görbil'in, eserinde takip ettiği yol ve yöntemi anlattığı, kendisinden önce atasözleriyle ilgili yazılan eserlerden alıntılar yaparak bunları değerlendirdiği ve kendi çalışmasını onlardan farklı kılan yönleri, atasözlerine dâir bundan sonra neler yapılabileceğiyle ilgili görüşlerini belirttiği "Ön söz" ve ardından gelen "Medhal" kısmının baş tarafını, tam metin hâlinde sunmanın faydalı olacağını düşünüyoruz.

Ön Söz²⁴

"1/ Türk atasözleri çok eskidir ve o nisbetde de önem ve değerlidir. Üzerlerinden zamânlar geçtikçe ve hayât şartlarına üstün uygunlukları bu şüretle denemelerle de añaşıldıkça degerlerinin yüksek ölçüsü, tabî'atıyla kat kat artmış ve artınaktadır.

Bizim atasözlerimiz ve meşellerimiz gibi, ta'bîr ve ıstılâhlarımızla isti'ârelerimiz, cinâslarımız, kinâyelerimiz, tekerlemelerimiz, nüktelerimiz, dileklerimiz, ilenç(beddu'â)lerimiz, hattâ bunların şevâhidi, mü'eyyideleri ve takviyeleri bâbında -yerli yerinde 'arz ve irâ'e ettigimiz- fıkralar bile hep ayrı ayrı, birer deger, hem de inceden inceye pek derin ve kuvvetli birer ma'nâ, maзмün, nükte ve hikemler taşırırlar.²⁵

22 Bkz.: Fâik Reşâd, *Külliyât-ı Letâîf*, (İstanbul: Sancakciyân Matbaası, 1328.) *Külliyât-ı Letâîf*'in alt başlığı şu şekildedir: "Birçok latif, hoş-âyende, gülünç ve ıstılâhlar fıkraları hâvî ve şimdîye kadar emsâli görülmemiş sûrette mükemmel letâîf mecmûasıdır."

23 Bu başlıklar Hüseyin Görbil tarafından verilmiştir. Eserin orijinalinde fıkraların başlığı bulunmamaktadır. İlk fıkra için bkz.: Fâik Reşâd, *Külliyât-ı Letâîf*, s. 9; son fıkra için bkz.: s. 917.

24 Metinde geçen Hüseyin Görbil'e ait dipnotlar (H.G.) şeklinde gösterilmiştir. Kullanılan noktalama işaretleri hususunda metne sadık kalınmıştır.

25 'Arablar bizim kullandığımız atasözleri, meşeller ve ta'bîrler yerine yalûz (bintü'l-fikr) tavşifinde bulunurlar ki bundaki añaıyış ve añaıatış inceliği de meydândadır. "Dürüb-ı emşâl erbâb-ı fehм ve iz'ân için irâd edilir. -İmâm 'Alî." Envârü'l-Edeb, s. 35. (H.G.)

Atasözü doğrudan doğruya nasihatdır, öğütdür. Her bakımdan bunların özünde hikmet ve 'ibret doludur.

Darb-ı meşeller, ta'birler, ıstılahlar, kinâyeler, cinâslar, isti'âreler, nükteler, tekerlemeler vesâire ise hep başka başka anlamlarla, örneklerle bizi uyandırır, ilgilendirir, üzerlerinde çekici bir sevdircilikle döner durur.

İşte bu sebebledir ki, biz bütün bunları, ancak derledikleri topladıkları, gösterdikleri, fikir, terbiye, edeb, hayâ, hikmet, irşad, ikâz, intibâh, ihtiyâ, başiret, 'ibret, tedbîr, ahlâk, vazîfeye da'vet ve icâbet, vefâya, fedâkârlığa ve iyilige terğîb, dostluğa i'tibâr, düşmanlığa, düşmanlara dikkat, kötülükten, münasebetsizlikten, uygunsuzluktan, isrâfdan ictinâb (sakınmak, çekinmek) gibi hâlleri; ve felâketden kurtulmak için tutulacak yolları gösteren hareket tarzları ile berâber, bu uğurda edilecek şabr ve tahammülleri, yerindeki yigittikleri, erlikleri, merdlikleri /2/ bütün hayât boyunca uğranılmış muhakkağ veyâ muhtemel hilelere, hud'alara karşı alınacak tedbîrleri ve gerektiğinde yapılacak ikrâmı, taşarrufları, tevbihleri, tekdîrleri, tesellîleri, öğütleri, laîfeleri, nükteleri, şakaları, işâretleri, telmîhleri, kinâyeleri, cinâsları, ibâmları, alayları vesâireyi ... hep hep kendilerinin ta'alluk ettikleri bahişlerin çeşitlerine göre, i'tibâr gözüne alarak terkîb ve tertîble taşnîfe çalıştık.²⁶

Zîrâ 'ilimde olsun, fende, felsefede olsun çeşidli bilgileri bir araya toplayıp yığivermek pek büyük bir iş değildir. Aşıl büyük iş o bilgilerdeki uyarlığı, uygunluğu şıraya düzene koyarak, birbirleriyle de uzlaştıracak, bağdaştırarak derli toplu bir varlık ve -tâm ma'nâsıyla- gerçekden birer yararlık hâline getirmekdedir. İşte ancak bu şüretledir ki mütâla'ada rûhî birlik sağlanır. En sağlam ve esâslı faydalar elde edilerek gâyeye ulaşılmış olur.

Bu meşel ve ta'birlerin tekerrür mâhiyetinde bulunanları veyâhud öyle görülebilecekleri de vardır. Nitekim bunların ba'zen lafızlarında, hattâ ba'zen ma'nâlarında bile az çok değişiklikler, farklar sezilebilir. Lâkin bütün bunlara rağmen çok kerre de öğüt ve güdümlerindeki noktaların, mühimmelerin, nüktelerin, zarâfetlerin yine başka başka incelikler, derinlik-

26 Bu şüretle yapılacak taşnîfde pek çok tekerrürler vukû'a gelecek. Çünkü 'aynı meşel, ta'alluk ettiği ma'nâ, mefhûm, elfâz, 'ibâre terkîbleri ve yine aynı cinsden olan diğerleriyle iltibâs zarûreti dolayısıyla ayrı ayrı birkaç taşnîfde daha gösterilmek gerekecek. Meşelâ (*Büyük Türk Lugatı*)nda Hüseyin Kâzım Beg'in bi'z-zarûre ihtiyâr ve tatbîk ettiği tarzda olduğu gibi. (H.G.)

ler taşımalarına ve taşıdıklarına bakarak bunları topyekûn boşlayıp atmağa kıyamadık. Şu kadar ki bu gibi tekerrürleri, yerlerinde maḥşûşan yaptığımız kayd ve işâretlerle göstermekden de geri kalmadık.

Atasözleri ile, darb-ı meşeller, ta'birler, ıstılâhlar, nükteler, tekerlemeler, cinâsalar vesâire ḥaḳkındaki bu düşünce ve taḫbiklerimiz belki de pek basîṭ ve sâde gibi görünür. Fakaṭ hîç de öyle degildir. Bunları derleyip, toplayıp, yerli yerine getirip uygulayabilmek hîç de kolay degildi ve kolay olmadı. Çünkü biz, bunları bize göstermek, öğretmek şöyle dursun, eñ basîṭ bir örnek verebilecek kaynaklardan da tamâmen maḥrûm idik. Bu maḥrûmiyyeti ortadan kaldıracı, yoksulluğu giderebilmek için, bütün gayretimizi, var kuvvetimizle, tedkîke, tettebbu'a vererek; ancak bu sâyededir ki, bu eşeri vücûda getirebildik.

Bugüne kadar derlenip toplanmış olan atasözleri, yalnız (elif-bâ) sırasına /3/ konulup başılmış... Bunlar taṣnîfden olduğu mertebe, izâḥdan, şevâhiden de maḥrûm, tıklım tıklım sıralanmış... Bizâtiḥ ḥâiz oldukları engin deger ve önem -aşlı mâhiyetleri ile mütenâsib olmak şöyle dursun, lâkin 'ale'l-'âde sayılabilecek bir şürette bile- hîç de yorumlanmamış, ḥattâ belirtilememiş, tertîbsiz, vaḥdetsiz, 'âdetâ mevzû'ları hep birbirinden kopmuş, ayrılmış, dağılmış, yekdiglerine yan bakan şanki yabancı ma'nâlar, mefhûmlar, medlûller, maẓmûnlar ḥâlinde kalmış ve bırakılmış...

Hâlbuki her atasözü, her meşel, birer ḥuşûşî fikir ve maḳşadı ihtivâ eder ki 'aynı maḳşad ve gayeye ḥâdim bu gibi meşeller, parçalandıkları, birbirinden ayrı düşdükleri zamân, hîç şübhe yok, güzelliklerini, inceliklerini, başlıca hedeflerini de aşmış ve şaşmış olurlar. Bunları 'umûmî kâ'idelere bağlayarak, taṣnîflere tâbî' tutarak böylece hîç şaşmadan amaçlarına ulaştırmak pek zarûrî ve pek yerinde bir gerekdi.

En kuvvetli ve degerli bir öğüt, bir ḥikmet, bir ikâz, bir irşâd teşkil eden bir atasözünün yanında, onuñla her hangi bağımdan bir münâsebet, bir muvâneset, bir irtibâṭ degil, hemen hemen ṭaban ṭabana zıd birer rûḥ ve ma'nâ taşıyan meşelleriñ, ta'birleriñ -ictimâ'-ı zıddiyye kabîlinden- şanki güç zoruyla yan yana oturturulmuş gibi, gülünç ve acıklı birer ḥâl aldıkları da görüldü.

/4/ Bu aykırılıkları, eskilikleri, mümkün mertebe gidererek, meşelleri ma'nâ ve rûḥ vaḥdeti i'tibâriyle birbirlerine yaklaştıracak, tamâmlayıp ulaştırabilmek, ve maḳşad ve gayeniñ, derli toplu birer küllü oldurabilmek

emeliyle ortaya koyduğumuz bu eser, sâdece, kuru bir kayd ve naklden ‘ibâret kalmadı; ‘aynı zamânda atasözleriyle, meşellere, ta‘birlere, ıstılâhlara, tertîb ve taşnîflere vesâireye müte‘allık ve mütedâ‘ir ‘ilmî metâlibi de gözeterek sağlayacak eñ kesin ve kestirim, ve eñ sağlam yollar-dan birini buldu ve bunu teşbît ile arzı da muvaffak oldu, şanırsız.

Bir vakıtlar teşkîl etmek isteyeceği bir (Encümen-i Edeb) ile bazı şâ‘irlerimiziñ isim ve eserlerinden bâhiş bir (Tezkiretü’ş-Şu‘arâ) vücûda getirmegi niyet etmiş ve ileri sürmüş olan şâ‘ir ‘Ali Rûhî Beg’den bahş ederken, Recâ‘î-zâde Ekrem Beg, Abdülhak Hâmid Beg’e yazdığı bir mektûbda²⁷ şöyle diyor:

“... Seniñ tercüme-i hâl ile Şinâsî ve Zıyâ manzûmeleri Rûhî Beg’e gön-derilmiş, lâkin Rûhî Beg o tezkireyi meydâna getiremeyecek gibi görünüyor. Öyle bir Encümen-i Edeb teşkîl etmek kolay degil, güzelce bir şey olsun denirse güçdür. Çalışmak, düşünmek, uğraşmak, yazmak, bozmak, yine yazmak, aramak, uşanmamak ister ki o da bir rind-i sāgar-keş-i lâübâlinin kârı degildir. -İstanbul, İstinye, 30 Temmuz 1300/11 Ağustos 1884.-”

Bu ve beñzerleri eserleri lâyıf oldukları degerlerle, önemlerle göz önüne alıp vücûda getirebilmek için, hem tām ve kāmîl bir bilgiye, hem de o kemāl ve bilgi ile mütenâsib sonsuz bir şabr ve ğayrete ihtiyâc gerekeceğini hiçbir vakit hatırdan çıkarmamalıdır.

Kısa bir devreye ‘âid olacak bir (Tezkiretü’ş-Şu‘arâ) için böyle pek yerinde didinmek gerekeceği yolunda ileri sürülen haklı endişelerden sonra, elbette bizim -*Atalarsözü Külliyyâtı*- hakkında ben de bi’t-tab‘, bugünden veyâ yarından i’tibâren, görülebilecek ve ikmâli ise yeñiden yeñiye elde edilebilecek daha kadîm, daha esâslı, daha özlü ve cânlı eser ve veşîkalarla kâbil olabilecek eksiklik veya yañlışıklarıñ itmâm ve ikmâli için şu mülâhaza ve mü’tâla‘aları şimdiden arz etmeyi bir borç şayarım:

Nice ‘aşırlardan beri, ağızdan ağıza dolaşa dolaşa, çalkana çalkana, /5/ devirlerden devirlere nakl ve tekrâr edile edile gelmiş atasözlerimiziñ, meşellerimiziñ, ta‘birlerimiziñ vesâireniñ; bundan böyle, genç, aydın ve degerli bilginlerimiziñ bitmez, tükenmez, yılmaz, uşanmaz, ve yer yer, kütübhâne kütübhâne dolaşarak, şarf edecekleri emek ve enerjilerle, ‘azm ve ihtimâmları, daha esâslı, daha cânlı, daha özlü, daha yararlı uşüllerle, eleme-

27 Mektûblar, Abdülhak Hâmid, c: 1, şahîfe: 166. (H.G.)

lerle, derinden derine, inceden inceye yapacakları gerekli araştırmalarla, ayıklamalarla, tabî'î ve olgun seyirlerini ta'kîb ede ede, daha şâf, ve özlü bir hâle gelerek, atasözlerimizi, lâıyık ve müstahak oldukları tekemmül ve tekâmüle ulaşacağına şübhe edilemez.

Bu olgunlaşmaya ulaştırıcılık yolunda bu eşeriñ de kendine göre bir izi, izciligi olabilirse ne mutlu!...

Hüseyin GÖRBİL

Giriş (Medhal)

/6/ Türk atalarsözü, o kadar uzak, o kadar derin bir mâziye mâlikdir, ki bunların hepsiniñ menşe' ve görevlerini olduğu gibi bulup, geldiği gibi gösterebilmek hâlen inkânsızdır, denilebilir.

Türkler, dünyânın üç büyük kıt'asında, tâ Çin'den Avrupa'ya, Afrika'ya kadar nice nice 'aşırlardan beri, çeşitli beglikler, hânliklar, hâkânlıklar, imparatorluklar kurarak yükseldiler, ilerlediler; idâresi ve irâdesi altına aldıkları illeri, geri bütün ulusları da yer yer, yükselttiler, yer yer ilerlettiler.

İşte, böylece temâsa geldikleri, ve birçok bakımdan, durumdan; huşûsiyle ictimâ'î yaşayış bakımından -kız alıp vermek şüretiyle- içli dışlı oldukları bütün bu uluslara kendi atasözlerini, sevdire sevdire, sindire sindire yaydıkları gibi, onlardan da, kendilerine uygun gelen atasözlerini, darb-ı meşelleri, ta'bir(sav)leri, tekerlemeleri, kinâyeleri, cinâsları, isti'âreleri vesâireyi hep aldılar, taşarruf etdiler. Sağduyuya ('aql-ı selim) baş vurulunca buña şübheler kalmaz.

Türk darb-ı meşellerine, yabancı ulus meşellerinden karışmış ve katışmış olduğunu Almanlar iddi'â ve rivâyet ederler, ki bu rivâyet ne büsbütün gerçeksizdir; ne de yanlışsız... Biraz önce de 'arz ettiğimiz gibi, Türk imparatorluklarının²⁸ hükümrân oldukları bunca 'aşırlar içinde, Türkmen 'aşıretleriyle, 'Arab, Fars, Çerkes, Gürcü, Âzerî, Özbek, Kaşgîr, Rûm, Bulğar, Şırp, Boşnak, Arnavud, Ulah, Macar, Tatar, Kazan, Kırgız, Uyğur vesâire gibi, küçük, büyük bütün ulusların hep Türk atasözlerinden az çok ilhâm alıp verdikleri muhakkaqdır, ki bu da uzun zamânlar bir arada geçirilmiş /7/ siyâsî ve ictimâ'î hayât şartlarının pek tabî'î ve zarûrî birer neticesi

28 Ögüz, Cengiz, Kazan, Selçuk, Kıpçak, 'Osmanlı, Timur vesâire... (H.G.)

sayılabilir.²⁹ İşte, bu, pek tabî'î ve haqîkî sebeblerledir, ki Türk atasözleri, bugün öbür ulusların atasözlerinden hem daha çokdur, daha güzeldir; daha düzgündür; daha zengindir, rengindir, daha özlüdür; hem câna daha yakındır, daha iyi, daha ince aılam taşırılar; hem de -öbürlerine nisbeten- gerçekden pek nezîhdirlir. Bunlara katılacak daha başka meziyetler, özellikler de var:

Çok ve derinden düşündürücü, örnek verici, 'ibret aldırıcı, gönül çekici olmaları; hem de hikemiyyât, edebiyyât, ahlâkiyyât ve 'ale'l-ıhuşûş hamâsiyyât (ya'nî erlik, yigitlik, merdlik, harb cesâreti, azm ve metânet) bakımlarından ise çok zengin ve çok değerli bulunmalarıdır.

Şübhesiz ki, atasözleri 'örfüñ, 'âdetiñ (gelenegiñ) millî ve maḥallî ihtiyâcların ifâdelerinden doğmuştur. Bu i'tibârla da, bunlar gerçekden "hikmet-i 'avâm"dırlar.

Bizim atasözlerimiziñ, başkaca daha büyük önem ve değeri de, halkıñ doğru ve egri; iyi, kötü düşüncelerini, bize, olduğu gibi, göstermelerinde, felsefesiz, 'akîdesiz, kanâatini, dileğini ve'l-hâsıl her istediğini, yine bize, apaçık, faķat nezîh, sevimli, câzib birer vecîze şekil ve mâhiyetinde anlatmalarında ve belirtmelerindedir.

Halk, atasözlerine öyle ma'nevî bir kuvvet ve ehemmiyet verir ki, şıkıştığı herhangi bir işinde, düşüncesinde, atasözleriniñ ma'nâ ve hikemlerini, en kuvvetli ve tām yerinde birer (yardımcı hüccet) de şayar.

Maķşadınıñ huşûlüne, işiniñ sağlanmasına, düşüncesiniñ gerçekliğine, eñ ciddî ve en mükemmel bir delîl olarak kabûl ve telaķķi ettiği bir atasözünü, dileğine de tām uygun düşürdü mü derḥâl irâd eder ve kendi kendine:

"İşte atalar da böyle demiş... Daha başka diyeceđiñ kaldı mı?" diye gururlanır, kabarıır.

/8/ Artık, bu görüş ve gösterişe karşı onca aķar şular dağı durmaķ lâzım gelir!...

Faķat bu, böyle olmaķla berâber, atasözlerimizden ba'zıları, pek nâdir, pek şâz olarak hikmete, haķîķate, gerçekliğe pek de uymaz veya uymayabilir; hattâ, ba'zen tezâdlar da teşķil eder:

³⁰

29 Biz böylece mülhem veya pek az bir kısmı tevârüd kabîlinden sayılabilecek atasözleriyle, meşellere teşâdüf edip teşbit edebildikçe bunları da hep işaretlerle göstererek ayırd etmeğe çalışdık. (H.G.)

30 Bu kısım Hüseyin Görbil tarafından boş bırakılmıştır.

Meşellerde olduğu gibi.

Bu da bizim zannımızca :

1. Aradan geçen uzun zamānlarda, bunlarıñ ağızdan ağıza nakilleri sırasında ba'zı kelimelerin değışmiş veya unutulmuş olmasından;

2. Aşlında, darb edildigi, işaret olunmak istenildigi nokta ve nükteniñ bugün tamāmen bilinmemesinden veyā, yerini bulamamasından, ve buldurulamamasından;

3. Yāhud, bugünñ gerçek ihtiyāclarına inṭibāk ettirilememesinden, yāhud belki de (1) ve (2) işaretlerdeki sebeblerle bunlarıñ maḳşūd ve medlūllerine bugün bi-ḥaḳḳın intikāl edilememesinden ileri gelmiş sanılabilir.

Atasözleri, ihtivā etdikleri ḥükmī gerçeklikler, ta'alluḳ eyledikleri ma'nā şümūl ve dereceleri i'tibāriyle, o kadar genişdirler ki, bunları umūmī hey'etleriyle, hep bir arada, inceler, eler, süzer de, mütālā'a ve te'emmūl edersek, gerçekden pek büyük olan önem ve degerleri karşısında hayrān kalırız; kalmamak da imkānsızdır.

Biraz yukarıda da -bi'l-münāsebe arz ettiğimiz vechile -atasözlerimiziñ içinde ba'zen, Türk'ün rūḥī ḥāllerine, merdliklerine, yigitliklerine uymayanlar da vardır; bunları Türk'ün, burada teşriḥi gerekmeven, soñ ve düşkün devirleriniñ, birer düşkünlük /9/ işaretleri şaymak kābil olabilecegi gibi, bunlardan birçoğunu da, Ziyā Gökalp'in beyānı gibi, şehrilere, millī 'aleyhdārlarımıza 'atf ve isnād da yerinde olabilir. Bu gibiler, öz Türk'ün, öz malı degildir; 'arızidir, ma'lūdür. Böyleleriniñ pek çoğunu hiç kāle, i'tibār nazarına almadık, atdık; faḳat büyük şöhretlerle, ağızlarda çok çalḳananları kısmen aldık, aldık ammā bunlara da yerlerinde gereken işaret ve izāḥları yaptık.

Atasözlerinin önemleri, degerleri ḥaḳḳında şimdiye kadar pek çok sözler söylenmiştir. Bunları, aşağıda şıralarıyla, faḳat oldukça tafşilātıyla, gösterdik. Bunlara dā'ir olan düşünce ve mütālā'alarımızı da, soñda ayrıca 'arz etdik.

Türkler ve atasözleri ḥaḳḳında, eski ve yeñi bütün bilginlerimiziñ, neler düşünüp, neler söylediklerini, kısmen ve ḥulāşaten veyā, ba'zen de hemen hemen olduğu gibi, 'aynen göstermegi eñ önemli bir ödev bildik. Bu şüretle bütün büyüklerimiziñ, atasözlerine dā'ir olan fikir ve telāḳḳilerini, geregi

gibi öğrenmiş olmakla berâber, atasözlerinin anlamlarını, öğütlerini, söz özlülük ve inceliklerini, ve bu sözlerin mahfazaları (kılıfları) demek olan lafız ve kelimelerdeki öz ve gerçek ma'nâ ve nükteleri ve bunların gütdükleri aşıl amaç ve amaçları da bütün değer ve önemleri ve bütün çıplaklıklarıyla, apaçık görmüş ve takdir etmiş olacağız..."

SONUÇ

Yapmış olduğumuz bu çalışma neticesinde ulaştığımız sonuçlar şu şekildedir:

1. Hüseyin Görbil'in *Atalarsözü Külliyyâtı*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Y/693 numarada kayıtlıdır. Mevcut hâliyle yirmi dosyadan oluşmaktadır. Tesbit edebildiğimiz kadarıyla, günümüze kadar eser üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

2. Eser, "*Atalarsözü Külliyyâtı*" adını taşımakla beraber, Hüseyin Görbil'in kendi ifâdeleriyle sâbit olduğu üzere "Atalarsözü, darb-ı meşeller, ta'birler, cinâslar, kinâyeler, tekerlemeler, dilekler, ilençler, nükteler ve bunların şevâhidi, mü'eyyideleri, takviyeleri mâhiyetindeki fıkralar vesâire"yi de kapsamaktadır.

3. Hüseyin Görbil, *Külliyyât*'ının Giriş (Medhal) bölümünde atasözleriyle ilgili eserlerin bir anlamda dökümünü sunmuş, bunlardan kısmî veya tam alıntılar yaparak yer yer değerlendirme ve eleştirilerde bulunmuştur. Kendi dönemine kadar söz konusu alanda kaleme alınmış eser ve yazıları bir arada sunması bakımından, bu kısım önem arz etmektedir.

4. "Atalarsözü", 1-9 arası dosyalarda alfabetik olarak sıralanmıştır. "S" harfinde sona eren bu kısımda; atasözü, deyim vb. sözler sınıflandırılarak ayrı bölümler hâlinde verilmemiş, karışık olarak sıralanmıştır.

5. 10-18. dosyalarda öncelikle üst konu başlıkları bulunmakta, ilgili sözler bunların altında verilmektedir. 19. dosya hayvanlarla ilgili "atalarsözü"ne ayrılmış, ilgili "sözler" hayvan adlarından sonra sıralanmıştır. Son dosya, Fâik Reşâd'ın *Külliyyât-ı Letâif*'inden derlenmiş fıkralardan oluşmaktadır.

6. *Külliyyât*'ta, verilen "sözler"i kuvvetlendirmek adına yerli ve yabancı şahısların eserlerinden faydalanılmıştır. Kullanılan kaynaklar, kimi zaman şahıs, kimi zaman eser isimleri verilerek belirtilmiştir. Âyet ve hadislerin yanında, âlim, mutasavvıf, filozof, edebiyatçı ve şâirlerin vecîze, mısra, beyit ve şiirlerinden alıntılar yapılmıştır. İktibaslarda, kimi zaman eser adlarıyla birlikte cilt ve sayfa numaraları da belirtilmiştir. Söze zenginlik katmak üzere türkû, manî vb. yanında, Arap ve İngiliz hikemiyâtı ve atasözlerinden de yararlanılmıştır.

Eserde adı geçen alıntılarının, bilgece söylenmiş sözlerin yanında sıradan, rastgele laflara da yer verildiği görülür. Bu durum, *Külliyât*'ın hacmini gereksiz yere arttırmakta; eserin, ismiyle çok da mütenasip olmayan sözlerle dolmasına neden olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* (I-III), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1978.
- , *Gaziantep Ağzı* (I-III), İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1945.
- "Atasözü", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. I, s. 217.
- Çekli, Hasan, DOBADA, Mehmet, *Ataların Dilinden*, Samsun: Vilâyet Matbaası, 1945.
- Dilçin, Dehri, *Edebiyatımızda Atasözleri* (I. Kitap), İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1945.
- Elçin, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.
- Fâik Reşâd, *Külliyât-ı Letâif*, İstanbul: Sancakciyân Matbaası, 1328.
- Güney, Eflatun Cem, *Folklor ve Halk Edebiyatı (Özellikleri, Sözlü Gelenekleri ve Yazılı Örnekleri)*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.
- Güvâhî, *Pend-nâme (Öğütler ve Atasözleri)*, Hazırlayan: Mehmet Hengirmen, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- İzbudak, Veled, *Atalarsözü*, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936.
- Kúnos, Ignács, *Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Yeni Matbaa, 1925.
- Kurnaz, Selim, *Konularına Göre Seçme Türk Atasözleri*, İstanbul: Emek Yayınları, 1962.
- Okçu, Naci, *Şeyh Gâlib (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlîli ve Dîvanın Tenkidli Metni)* (I-II), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Oy, Aydın, *Tarih Boyunca Türk Atasözleri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1972.
- , "Atasözü," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. IV, ss. 44-46.
- , "Halkiyat," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. XV, s. 367.
- Özön, Mustafa Nihat, *Türk Atasözleri*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1956.
- Soykut, İsmail Hilmi, *Türk Atalarsözü Hazinesi*, İstanbul: Ülker Yayınları, 1974.
- Şinasi, *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniyye*, İstanbul: Tasvîr-i Efkâr, 1280.
- Türk Atasözleri ve Deyimleri* (I-II), İstanbul: Milli Kütüphane Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2001.
- Yücebaş, Hilmi, *Neyzen Tevfik ve Şiirleri*, İstanbul: Aka Kitabevi, 1961.